

Розділ V. ПЕРСОНАЛІЇ ТА РЕЦЕНЗІЇ, ХРОНІКА

УДК 930.2:165](100)»197/201»[Рец]

DOI: <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2019.30.189369>

Ірена Гребцова

доктор історичних наук, професор

ORCID.ORG/0000-0001-9905-2641

завідуюча кафедрою всесвітньої історії

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(Україна, Одеса)

ДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПОВОРОТ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Рецензія на монографію: Попова Т. Н. Дисциплінарний образ науки: підходи и поняття / Т. Н. Попова. – Одеса: Бондаренко М. А., 2019. – 392 с.

Сучасний етап у розвитку науки в цілому характеризується великою кількістю «поворотів», які визначають методологічні пошуки. Протягом останньої третини ХХ ст. – початку нового тисячоліття цей процес чітко проявився й в історичній науці. Серед подібних поворотів помітне місце займає «дисциплінарний поворот», що знайшов своє відображення в роботах сучасних українських істориків (наприклад: Олексій Ясь. «Великі повороти» соціогуманітарного знання в історії історієписання ХХ ст.: Українська проекція // Український історичний журнал. 2018. № 5. С. 107–135).

Однією з перших у вітчизняній історіографії до проблем дисциплінарної структури науки та дисциплінарної історії (зокрема – історіографії) звернулася професор історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Т. М. Попова, яка читала для бакалаврів спецкурс «Історія історичної науки (дисциплінарна історія)» і загальний курс з історіографії всесвітньої історії. Проблематика «дисциплінарності» почала розроблятися автором ще з середини 1990-х рр., в той період, коли дисциплінарна організація науки була визнана багатьма вченими як «архаїчна» структура. Рецензована монографія стала авторським узагальненням наукових статей і лекційних матеріалів за останню чверть століття наукової роботи.

Книга структурно включає п'ять частин і шістнадцять розділів, кожен з яких, плавно переходячи в наступний, розвиває і поглиблює авторську концепцію. У монографії всебічно розглядаються проблеми дисципліни та дисциплінарної організації науки. Т. М. Попова піднімає в ній широке коло питань, пов'язаних з осмисленням у сучасній соціогуманітарній науковій літературі «дисциплінарності» як інтелектуального та соціокультурного феномену. Автором проаналізовано основні підходи, що заявлені в історіографії, а також позиції вчених, об'єктом досліджень яких виступає наука і наукова діяльність.

Дослідницею здійснено аналіз феномена «поворотів» в цілому як маркерів епістемологічних пошуків в сучасній науці на основі смислових інтерпретацій цього явища в роботах представників різних соціогуманітарних дисциплін (філософів, соціологів, психологів, істориків, історіографів, наукознавців), поставлена проблема взаємозв'язку «поворотів» і «нових історій», а також – нових проблемних полів і дисциплінарних утворень.

Позитивною рисою представленої монографії є те, що авторкою застосований полідисциплінарний підхід до розгляду всіх питань в цілому, у тому числі – «дисциплінарної історії». Т. М. Поповій вдалося проаналізувати розмаїття варіантів інтерпретації понять «дисципліна», «дисциплінарне співтовариство», «дисциплінарна історія», «дисциплінарний і проблемний образи науки», «дисциплінаризація» та «інституціоналізація» тощо.

Важливим доробком дослідниці є акцентуалізація проблеми категоріального апарату сучасних дисциплінарних та міждисциплінарних досліджень. У монографії розглянуті питання про співвідношення «дисциплінарності» і «міждисциплінарності», їх зміст, а також видовий, типовий і функціональний статуси.

Ученою зроблено аналіз історії вивчення проблем дисциплінарності на матеріалах «західної» і «східної» соціогуманітарної науки; визначені про-

відні тенденції в інтерпретації дисциплінарності і міждисциплінарності в сучасній гуманітаристиці. Авторці вдалося аргументовано позначити еволюцію дисциплінарних образів науки – від онтологічного, через гносеологічний і методологічний до організаційного і комунікативного. При цьому Т. М. Попова акцентує підхід до дисциплінарності / міждисциплінарності як до «технік мислення» або світоглядних настанов.

Різноманіття моделей наукової дисципліни, запропонованих в літературі за останні роки, в монографії доповнені авторськими варіантами інструментальних моделей інституційного і дисциплінарного аналізу (с. 229–252); моделей історіографічного процесу (с. 313–319); моделей «дисциплінарного» і «проблемного» образів науки і «проблемного поля» науки (с. 154–162) тощо. Ці авторські моделі не тільки конкретизують сприйняття наукової дисципліни в різних ракурсах, але виступають методологічним засобом для аналізу дисциплінарності в цілому і дисциплінарної історії.

Привертає увагу розділ про наукове співтовариство. Автор проводить думку про те, що спільнота вчених не однорідне, але багатоструктурне явище, що об'єднує різноманіття особистостей, які виступають в різних рольових статусах. Крім того, дослідниця робить акцент на можливості творчості в межах дисциплінарності, що зазвичай не визнава-

лося противниками дисциплінарної організації науки.

Особливо цікавим, на наш погляд, є розділ «Варіації на тему», в якому запропоновано авторське трактування процесів дисциплінаризації («персональні маршрути») трьох областей знання: «біографістики», «історіографії» і «біціллєзнавства»; проаналізовано процеси їх «дисциплінарного руху», специфіка цих процесів і підсумковий формат – науковий статус, який отримали ці «науки про людину» в сучасному науковому світі (с. 253–337).

Треба відзначити, що «дисциплінарний поворот» автором розглядається як черговий у плеяді численних «поворотів»; звернуто увагу на комплекс чинників, що зумовили появу цього «повороту» до другого десятиліття нового століття, на переміщення фокусу дослідницького інтересу від дисциплінарності до міждисциплінарності і далі – до сприйняття цих форм буття науки як взаємодоповнюючих.

Т. М. Поповою поставлена і всебічно розглянута проблема взаємозв'язку питань дисциплінарності в науці з роллю дисципліни як цивілізаційного феномена в сучасній інтелектуальній, соціокультурній і геополітичній ситуації (с. 373–376).

Важливу роль у роботі грає «Глосарій»: він представлений в контексті дефініцій і експлікацій основної термінології та доповнений авторським робочим словником. Авторський словник основних ка-

тегорій (с. 366–368) є суттєвою складовою частиною монографічного дослідження і фокусує увагу на авторському розумінні значення термінів, що використовуються у монографії.

«Ремарки» та «екскурси» вдало вплітаються в авторський текст і дозволяють в контексті великої кількості розглянутих позицій визначити власний підхід дослідниці; продумано і вірно підібрані епіграфи відображають авторське розуміння суті розглянутих проблем.

Ця книга органічно продовжує попередні монографії Т. М. Попової (Историография в лицах...», 2007; «Жизнеописание ученого-историка...», 2017), розвиваючи заявлену в них проблематику. Деякі питання ще не отримали повного висвітлення (не можна осягнути неосяжне), а представлені швидше тезово (підходи до вивчення дисциплінарної історії, фактори реактуалізації «дисциплінарного повороту», «дисциплінарна творчість» та ін.). Проте дослідниця чітко окреслила коло проблем, які можуть і повинні розглядатися в подальшому.

В цілому монографія Т. М. Попової має значний евристичний потенціал не тільки для істориків, але й для широкого кола гуманітаріїв та цих науковців, які звертаються до історії своїх дисциплін і проблем сучасної структури науки.